

Izložba
VRATA
PALAČE SPONZA
DUBROVNIK

Konzervatorsko – restauratorski radovi

PALAČA SPONZA

Jedna od najreprezentativnijih objekata javnog značaja unutar spomeničkog tkiva Dubrovnika, iz vremena punog uspona i cvata Dubrovačke Republike. Trgovački dubrovački duh znao je dati sebi doličan prostor, potvrdivši svoje bogatstvo i svoju kulturu izgradnjom ove raskošne palače i njezine impresivne fasade.

Smještena na sjeveroistočnom dijelu Place, južno od Crkve sv. Nikole na Prijekom, sa zapada Zlatarska ulica, sa istoka Ulica sv. Dominika, u sklopu povijesnog upravnog-sakralnog središta. Takav smještaj u istočnom dijelu grada logični je nastavak i upotpunjene upravno-sakralnog gradskog središta (sklopa objekata od Kneževog Dvora do Gradskog zvonika sa stolnom crkvom i crkvom gradskog zaštitnika) što ukazuje, kako na istančan osjećaj graditelja i naručioca gradnje da jednom od najraskošnijih zgrada zaokruže urbanističku cjelinu glavnog gradskog trga, tako i na praktični smisao da postave objekt javnog karaktera(carinarnicu) na glavnu gradsku tržnicu.

Najstariji objekt kojeg arhivski podaci spominju na prostoru današnje Sponze je **Velika carinarnica**, koju dopuna Statuta iz 1296. godine navodi kao već postojeću općinsku zgradu. Velika carinarnica je u tom vremenu (13. stoljeće) samo jedna u nizu općinskih zgrada u istočnom dijelu Grada.

Potreba za izgradnjom većeg, jedinstvenog objekta bila je uvjetovana jakim razvitkom trgovine, u doba najsnažnijeg ekonomskog uspona Dubrovnika, pri čemu su postojeći skladišni prostori u Gradu postali nedovoljni. Ideja je konkretizirana u zaključku Vijeća iz 1513. kada je utvrđeno da se počne razmišljati o izgradnji veće i udobnije gradevine.

Prema projektu općinskog inženjera **Paskoja Miličevića**, sagrađena je i nova zgrada carinarnice – **Divona** (1516.-1520.). Objedinjujući srednjovjekovni objekt carinarnice, razna skladišta, objekt za skupljanje kišnice (Sponza), radionice obrtnika-zlatara te druge objekte, vezujući ih uz raniju ulicu, koja preoblikuje u veliko dvorište – atrij, Paskoje stvara **središnji javni objekt vezan uz trgovinu**. Uz navedene sadržaje u zgradi nove carinarnice našla je prostor i kovnica novca i oružana. Tu su se održavali i sastanci Akademije Složnih i Dangubijeh, a kasnije tu su bile škole za djecu vlastele i građana, pravnička škola i tiskara. I kao što slike dubrovačkih slikara imaju ponekad zlatnu pozadinu, tako i Divona ima gotičke lukove, mrežišta i sve ostale ukrase kasnogotičkog stila. Ona je primjer tog **prijelaznog, gotičko-renesansnog stila**, korištenog bezbroj puta u stambenoj arhitekturi ovog grada i područja.

Miličevićev projekt, osim rastvorenog trijema u prizmlju i na prvom katu u dvorištu, predlaže i hladoviti **trijem na pročelju**. Izradili su ga klesari, **braća Andrijići** iz poznate korčulanske porodice graditelja i skulptora, a bogatu arhitektonsku plastiku cijelog objekta klesali su mnogi manje poznati majstori. U unutrašnjosti pojedina skladišta su obilježena imenima svetaca, ispisanim kapitalom na nadvratnicima ulaza. Na začelnom zidu dvorišta je kipar **Bletrand Galliczs** izradio je reljef medaljona s Kristovim imenom i dva anđela.

Glavni natpis upozorava na točnost dubrovačkih mjera i upućuje mjerare na opreznost:
**FALLERE NOSTRA VETANT· ET FALLI PONDERA· MEQVE PONDERO CVM MERCES· PONDERAT
IPSE DEVS** (*Naši utezi ne daju da se vara i bude prevaren. Kad mjerim robu, mene mjeri sam Bog*).

Objekt je posebno dragocjen, jer je ostao sačuvan u svojoj izvornosti prelaznog gotičko-renesansnog stila od vremena izgradnje do danas, unatoč velikoj trešnji 1667. godine koji je uništilo veliki dio spomenika Grada i promijenio mu fizionomiju ustupivši mjesto novom, baroknom izričaju. Divona je i ključni objekt i u pogledu urbanističkog projektiranja. Dok je zapadni rub Place imao već ranije izgrađeni veliki kompleks Franjevačkog samostana i crkve sa zvonikom (na sjevernom dijelu) i velikog Samostana sv. Klare (na južnom dijelu) sada to postiže i istočni kraj izgradnjom carinarnice uz vertikalnu gradskog zvonika (na sjeveroistočnom dijelu Place) i srednjovjekovne Crkve sv. Vlaha i gradske lože (na južnom dijelu).

Danas palača Sponza, čuva najdragocjenije arhivsko gradivo dubrovačkog područja. Tu je smješten Dubrovački arhiv s dokumentima, iz svih proteklih stoljeća do najnovijeg vremena.

PALAČA SPONZA , DUBROVNIK

KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKI RADOVI

Slika 1. Ulazna vrata palače Sponza prije radova

VRATA PALAČE SPONZA

Trijem palače Sponza sastoje se od pet renesansno profiliranih lukova, a četvrti polje je ujedno i glavni ulaz koji vodi u unutrašnje dvorište palače. U ravnom zidu trijema smješten je glavni ulaz kojeg čini blago istaknuti profilirani kameni portal. On završava šiljatim lukom unutar kojeg se nalaze trokrilna drvena vrata. Sam ulaz sužen je u odnosu na širinu luka trijema, a spoj šiljatog i polukružnog oblika potvrda je kasnogotičko-renesansnog stila kojeg susrećemo na brojnim primjerima arhitekture grada Dubrovnika i dubrovačkog područja. Kameni dovratnici sastoje se od profilirane četverokutne baze čija profilacija se nastavlja vertikalno i završava već spomenutim šiljatim lukom. Unutrašnja strana dovratnika nešto je plića i znatno je šira od prednje, a čini je glatko tijelo kamenog stupca. Dovratnici završavaju renesansnim kapitelima s profiliranim bazama, glavicama anđela u centralnom polju te peterolatičnim cvijećem, izvedenim u reljefu. Kapiteli su tipičan rad klesarske radionice Andrijića, koji su i navedeni u Ugovoru o gradnji Sponze iz 1516. godine.

Unutar kamenog profila smještena su masivna trokrilna drvena vrata od ariša koja se mogu rastvoriti cijelom svojom površinom prema dvorištu. Vrata vjerojatno datiraju iz doba gradnje palače jer se ariš u to vrijeme često koristi na području Dubrovnika. Sastavljena su od dva sloja pravilnih plosnatih komada drva, složenih od deset komada vodoravno s prednje strane i devet komada okomito s unutrašnje strane. Ukupna visina vrata je 378,1 cm, a širina 225,1 cm.

U vertikalnoj podjeli, vrata se mogu otvoriti čitavom visinom na drugoj trećini s desna. Ovaj dio vrata u visini kapitela ima i manja jednokrilna vrata u funkciji pješačkog prolaza. Desna trećina vrata otvara se u desnu stranu, a kao i lijeva strana, može biti rastvorena čitavom visinom. Obzirom da postoje manja vrata za ulaz u palaču do izražaja mogu doći metalni elementi koji imaju konstrukcijsku i estetsku dimenziju. Cijela površina vrata prekrivena je pravilnim rasterom dijagonalno zakucanih kovanih čavala u dvije veličine. Površinu između dva kapitela krasiti čavlima izведен natpis DOGANA kojeg flankira cvjetni motiv s viticama, a čavlima je izведен i grb Republike čija su polja kolorirana. Osim grba, cijela površina vrata, uključujući i čavle, premazana je sivo zelenom bojom.

Vrata imaju tri brave, jednu talijanskog tipa iz 16. stoljeća van funkcije te drugu iz prve četvrtine 20. stoljeća koja je još uvijek u funkciji. Kucalo na vratima još jednom pokazuje kako se pri gradnji pazilo na mnoge detalje pa je ispod perforiranog kucala izrađenog od kovanog željeza postavljena tkanina crvenog tona kako bi upotpunila reprezentativnu notu kako vrata tako i same palače.

Sanda Milošević

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI ZAHVATI

Prednja strana vrata dekorirana je ukrasnim čavlima s velikim okruglim glavama promjera 2,2–2,5 cm, a dužine 5–5,5 cm. Raster čavala sastoje se od 4 osnovne vrste čavala, a sveukupno je zakucano 5097 komada. Od toga je 1148 komada upotrebljeno za grb, a 504 komada tvore natpis *Dogana* i dva florealna motiva s obje strane.

Okrugli čavli zabijeni su u pravilnom rasporedu svakih 10 cm, a između svaka četiri ukrasna okrugla čavla u sredinu je zakucan po jedan čavao T profila dužine 9 – 10 cm i ti čavli spajaju vodoravne i okomite daske u cjelinu. Vanjsku stranu vrata čine horizontalne daske debljine 2,5 – 3,0 cm, a s unutrašnje strane se nalaze vertikalne daske debljine 3,5 - 4,5 cm koje su glavna nosiva konstrukcija. Na njima, kao pojačanje s unutrašnje strane, nalaze se još horizontalne daske debljine 2,5 cm u kojima su smještene brave.

S unutrašnje strane zabijeno je devet vertikalnih željeznih okova te pet dugačkih panti kojima su vrata učvršćena u kamene dovratnike bočno, dok je na pješačka vrata dodan još par recentnih panti učvršćenih vijcima koji su preuzezeli funkciju starijih.

Uz sam donji rub nalaze se dvije narbe za provlačenje zasuna, ali su ti zasuni ranije uklonjeni prilikom zamjene poda kada su i vrata skraćena pri tlu.

Boja je cijelom površinom ispucala, a na gornjem dijelu iznad šiljatog luka u velikim se komadima ljuštila. Drveni nosilac je rasušen, popucao i mjestimice nedostaje, a najveća oštećenja su vidljiva u donjem dijelu uz kamenu stepenicu. Zatečena mehanička oštećenja nastala su dugotrajnim korištenjem te poprav-

KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKI RADOVI

Slika 2. Izgled unutarnje strane vrata prije radova

KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKI RADOVI

cima i preinakama vrata, a vidljiv je i niz intervencija na samom drvenom nosiocu. Zatečena boja je recentna s obzirom da vidljivo pokriva popravke i erodirane rubove dasaka. Korozija je prisutna na većem dijelu okova i panti, a primjetna je i na svim čavlima. Čavli koji tvore oblik grba jako su nagriženi produktima korozije i prekriveni gipsom u području greda dok je u zoni krune zatečena krtka crvenkasta boja s tragovima gipsa na površini.

Nakon pregleda stanja drvenog nosioca i okova vrata obavljena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja u svrhu utvrđivanja stanja drvenog nosioca i topivosti starih premaza. Izrađeni su detaljni nacrti vrata sa svim segmentima prednje i unutrašnje strane.

U prvoj fazi konzervatorsko-restauratorskih radova provedene su sljedeće laboratorijske analize: mikroskopska analiza određivanja roda drveta, rentgenska fluorescentna spektroskopija, izrađeni su mikropresjeci, stratigrafska analiza mikropresjeka, PIXE spektroskopija, tankslojna kromatografija i FT-IR spektroskopija. Mikroskopskim određivanjem roda drveta utvrđeno je da je osnovno drvo vratnica ariš. Povrh toga uzeti su uzorci za datiranje drveta. Ovom je analizom utvrđeno da je drveni nosilac star 480 +/- 40 godina, a starost dodatne daske od četinara, na kojoj se nalazi velika brava, datirana je 50 godina kasnije tj. 430 godina +/- 40 godina.

Rentgenskom fluorescentnom spektroskopijom utvrđeno je da su čavli po sastavu željezo, a u dva uzorka se pojavljuju tragovi kroma i kositra.

Obavljene konzultacije s kolegama znanstvenicima potvrdile su da još nije razvijena mogućnost točnog određivanja starosti željeznih čavala prirodoznanstvenim metodama pa je za taj dio presudna formalna likovna analiza.

Izradom mikropresjeka i njihovom stratigrafskom analizom napravljen je prikaz povijesnih slojeva obojenja na vratnicama. Na nekim je mjestima pronađeno i do petnaest slojeva boja (lijevi, donji dio lunete), dok je također veliki broj slojeva, odnosno dvanaest njih pronađeno na donjem lijevom rubu vratnica. Najmanji broj slojeva, točnije dva, nalazimo na donjem desnom dijelu vratnica, a na središnjem djelu zatičemo tri i četiri sloja i to oko grba i natpisa "DOGANA". Na samom grbu je pronađeno od tri do šest slojeva boja.

PIXE spektroskopijom analizirani su prisutni pigmenti od kojih se najčešće javljaju barijeva bijela, željezni oksid, olovna bijela, krom zelena te zeleni pigment na bazi bakra i kalcijev karbonat.

Na grbu su pronađeni sljedeći pigmenti: željezni oksid, gips, barijeva bijela, kromna zelena, cinober i olovna bijela te Mg i Si.

Rezultati analize veziva pokazuju da je vezivo svih uzoraka prirodna terpenska smola kolofonij uz vosak.

Pregledi i snimanja ostataka boje izvršeni su digitalnim

Slika 3.

Slika 4.

- Slika 3.
Prikaz korodiranih čavala prije radova
Slika 4.
Prikaz čavala nakon odstranjivanja produkata korozije
Slika 5.
Čavli ukrasnog motiva jako nagriženi produktima korozije prije radova
Slika 6.
Čavli ukrasnog motiva nakon odstranjivanja produkata korozije

Slika 5.

Slika 6.

KONZERVATORSKO—RESTAURATORSKI RADOVI

mikroskopima pod povećanjima od 60 – 200 puta, a na izrađenim mikropresjecima slojeva pokazalo se da su vrata višekratno prebojavana. Sondiranje svih bojanih slojeva do drvenog nosioca pokazalo je da je kvaliteta očuvane boje u nekim slojevima jako slaba (krta i raspadnuta boja), a da su međuslojevi odstranjeni mehanički prije stavljanja novog premaza. Površina je tretirana kombinacijom blagih otapala kako bi se uklonila površinski nakupljena nečistoća i prašina, a sačuvali ostaci starih boja. S obzirom da je na pojedinim mjestima došlo do dezintegracije mase drva, bilo je potrebno višestruko konsolidirati ta područja.

Svi okovi i brave demontirani su radi odstranjenja nakupljene prljavštine i slojeva korozije do zdravog metala. Kovani panti su očišćeni otapalom od debelog sloja prljavštine, boja i laka. Velika brava i zasun vrata demontirani su kao i kucalo s vanjske strane vrata. Kod demontiranja kucala ispod njegove ukrasne perforirane ploče nađen je komad dotrajale tkanine crvenkaste boje. Analizom vlakana ustanovljeno je da se radi o suknu vunenog porijekla obojenom biljkom broćika. Sama tkanina donekle je očuvana jedino u dijelu koji je bio zaštićen metalom štita, a na perforiranim dijelovima je potpuno propala, stoga je u suglasnosti s Povjerenstvom odlučeno da se na vrata ispod štita stavi nova odgovarajuća tkanina, dok je original konzerviran.

Mjestimice su primjetni crvotočni kanali, ali nema tragova aktivne crvotočine. Pri pregledu oštećenja i demontiranju razlabavljenih spojeva ustanovljeno je da je međuprostor ispunjen grubom prašinom i otpadom.

U prvim fazama stolarske sanacije dijelova drvene građe zbog dotrajalosti bilo je potrebno mjestimice izraditi dodatne drvene dijelove (distance) koje se nalaze iza vidljive površine u svrhu ponovne montaže i niveliranja originalnih dijelova. Olabavljenim dijelovima dasaka povađeni su dotrajali vijci i kovanci te su privremeno demontirani kako bi se napukle daske mogle spojiti i valjano fiksirati za konstrukciju. Za sanaciju drvenih dijelova odabran je ariš. Pronađena su oštećenja u drvetu u obliku većih i manjih pukotina u daskama koja su nastala pored zabijenih čavala cijelom površinom i sa obje strane vrata zbog velike gustoće zabijanih čavala.

Sitne pukotine otprašivane su, čišćene i uklanjana je sva prljavština i trulež koja je nastala propadanjem drveta. Uski rascjepi sanirani su furnirom arišova drveta debljine 1 do 2 milimetra. Furnir se kroji prema dužini i dubini pukotine koja je nastala i dodatno obraduje za pojedini umetak. Za veća oštećenja i rasušene kvrge korištene su daščice/letvice različitih dimenzija prema potrebi. Ukoliko su se u pukotini nalazili čavli, vađeni su ili ispravljeni pa kasnije vraćani u prvobitni položaj. I kod kvrge i kod letvica, odnosno furnira, pazilo se na smjer goda da bude odgovarajući dijelu daske u koji je umetnut.

Sve rekonstrukcije i stolarski zahvati te očišćena

Slika 7.

Slika 8.

Slika 9.

Slika 10.

Slika 11.

Slika 12.

Slika 13.

Slika 14.

KONZERVATORSKO—RESTAURATORSKI RADOVI

Slika 11.

Slika 11. Detalj grede sa slike 10. prilikom vađenja čavla ispod kojeg je vidljiva crvena boja na drvu.

Slika 12. Vidljiva oštećenja na daskama nakon demontiranja okova.

Slika 13. Sanacija drvenih dijelova izrađena je s drvetom ariša kao i original.

Slika 14. Testovima topivosti i raslojanjem obojenja pokazalo se da su zatečena samo tri sloja boje na cjelini prednje strane vrata.

Slika 12.

površina drva tonski su ujednačeni močilom te je na njih nanesen zaštitni premaz. U konačnici je u konzervatorsko—restauratorskom zahvatu ukupno obrađeno i umetnuto 1030 komada furnira i 786 komada drvenih umetaka.

Zatečen je veći broj potpuno korodiranih čavala koji su se raspali pri demontaži pa je iskovano dvije stotine zamjenskih čavala sa okruglim profilom glave. Na metalnim dijelovima i čavlima, nakon odstranjuvanja osataka boja i korozivnih produkata, učinjena je zaštita bruniranjem i dodatno pastom za zaštitu metala.

Iako je u mikropresjecima uzetim iz kutova na gornjim područjima nađeno puno više ranijih slojeva, na cijeloj površini prednje strane vrata zatečeno je samo tri zadnja sloja međusobno upijene boje, a oni nađeni u mikropresjecima su odstranjeni u postupcima ranijih obnova. Konzervatorsko—restauratorski zahvat je u ovim radovima reintegrisao cjelovitu površinu zadnjeg povijesnog sloja.

Grb, koji je na vratima ocrtao čavlima, preslikavan je isto višekratno, ali očuvanost slikanih slojeva grba ne korespondira sa slojevima vrata tj. na vratnicama je u više navrata boja ostrugana prije nanašanja nove, a na grbu se događalo isto, ali ne u istim slojevima, a i zadnji nanos na njemu je bio gips kojim su zapunjeni čavli koji su zabijeni unutar greda.

Stoga se nakon konzerviranja svih zatečenih slojeva koji su se pokazali nakon odstranjuvanja površinskih naslaga prljavštine, prašine i posmeđenih starih lakova retuširao najzastupljeniji i najočuvaniji oslikani sloj na samom grbu. Sam retuš izvođen je pažljivim crtkanjem unutar područja gdje je boja potpuno nestala ili je očuvana u tragovima pa su ti su ostaci povezani u cjelinu.

Cvetković, Franić, Jagić

Konzervatorsko-restauratorske radove na vratima palače Sponza pratilo je Stručno povjerenstvo u sastavu: Žana Bača, Miljenko Domijan, Božena Popić Kurtela, Danuta Misiuda, Rade Tomić

Konzervatorsko-restauratorski zahvati izvedeni su u Hrvatskom restau-

torskom zavodu, Odjel za drvenu polikromiranu skulpturu Odsjek IV,

Kneza Mislava 18/I., Voditeljica radova: Romana Jagić

Radove izveli: Luka Anić, Siniša Cvetković, Goran Berić, Želimir Borić,

Aleksandar Bezinović, Ana Marija Franić, Dragutin Furdi, Marko Horvat,

Ivica Vršić

Laboratorij: Marijana Fabečić, Domagoj Mudronja, Margaret Klofutar

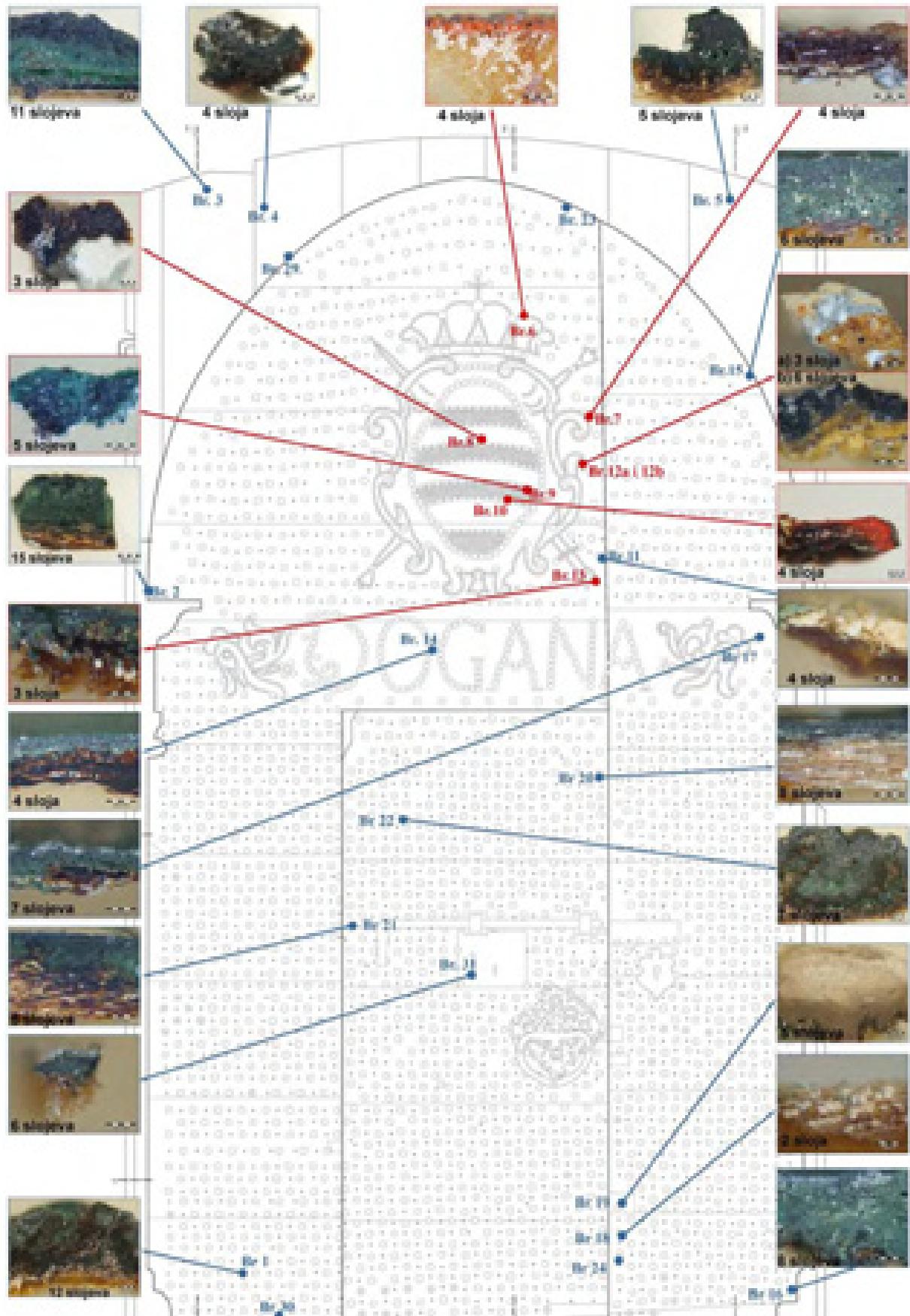
Dokumentacija: Marta Budicin, Jadranka Mlinar, Sanda Milošević

Slika 13

Slika 14.

Slika 15. Prikaz izrađenih mikropresjeka i mesta s kojih su uzeti uzorci za njihovu izradu.

Slika 16.

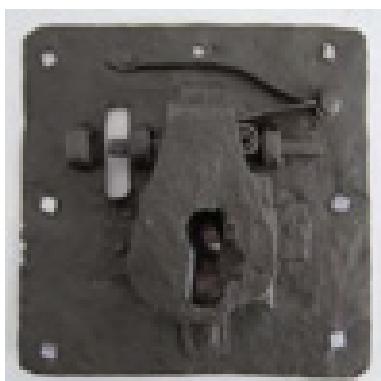
Slika 17.

Slika 16. Stanje brave nakon demontiranja

Slika 17. Brava sa slike 16. tijekom odstranjivanja produkata korozije i nataloženih nečistoća.

Slika 18. Poledina brave sa slike 16 i 17 nakon izvedenih konzervatorsko—restauratorskih radova

Slika 19. Prednja strana iste brave sa slike 16, 17 i 18 nakon izvedenih zahvata.

Slika 18.

Slika 19.

Slika 20.

Slika 20. Prednja strana jednostavne brave s početka dvadesetog stoljeća nakon izvedenih konzervatorsko—restauratorskih radova.

Slika 21. Pačetvorinasti okov brave jednostavnog renesansnog tipa (vjerojatno 16. stoljeće) koja se nalazi s unutarnje strane vrata.

Slika 22. Prednja strana okova brave sa slike 21. nakon radova.

Slika 23. Poledina jednostavne brave sa slike 20. nakon radova.

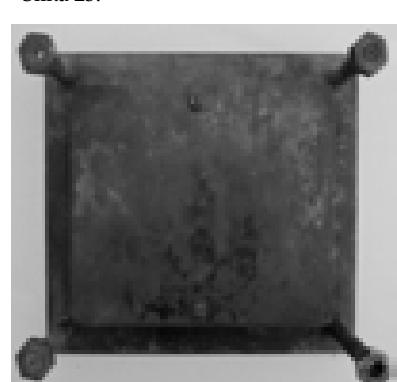
Slika 21.

Slika 22.

Slika 23.

KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKI RADOVI

Slika 24.

Slika 25.

Slika 24. Detalj vrata s urezom za kapitel s vidljivim oštećenjima boje drva, korozije čavala i nataloženih nečistoća.

Slika 25. Prikaz demontiranja okova s poleđine vrata.

Slika 26. Detalj vratnica nakon odvajanja slojeva dasaka s vidljivo nataloženom prašinom, prljavštinom.

Slika 26.

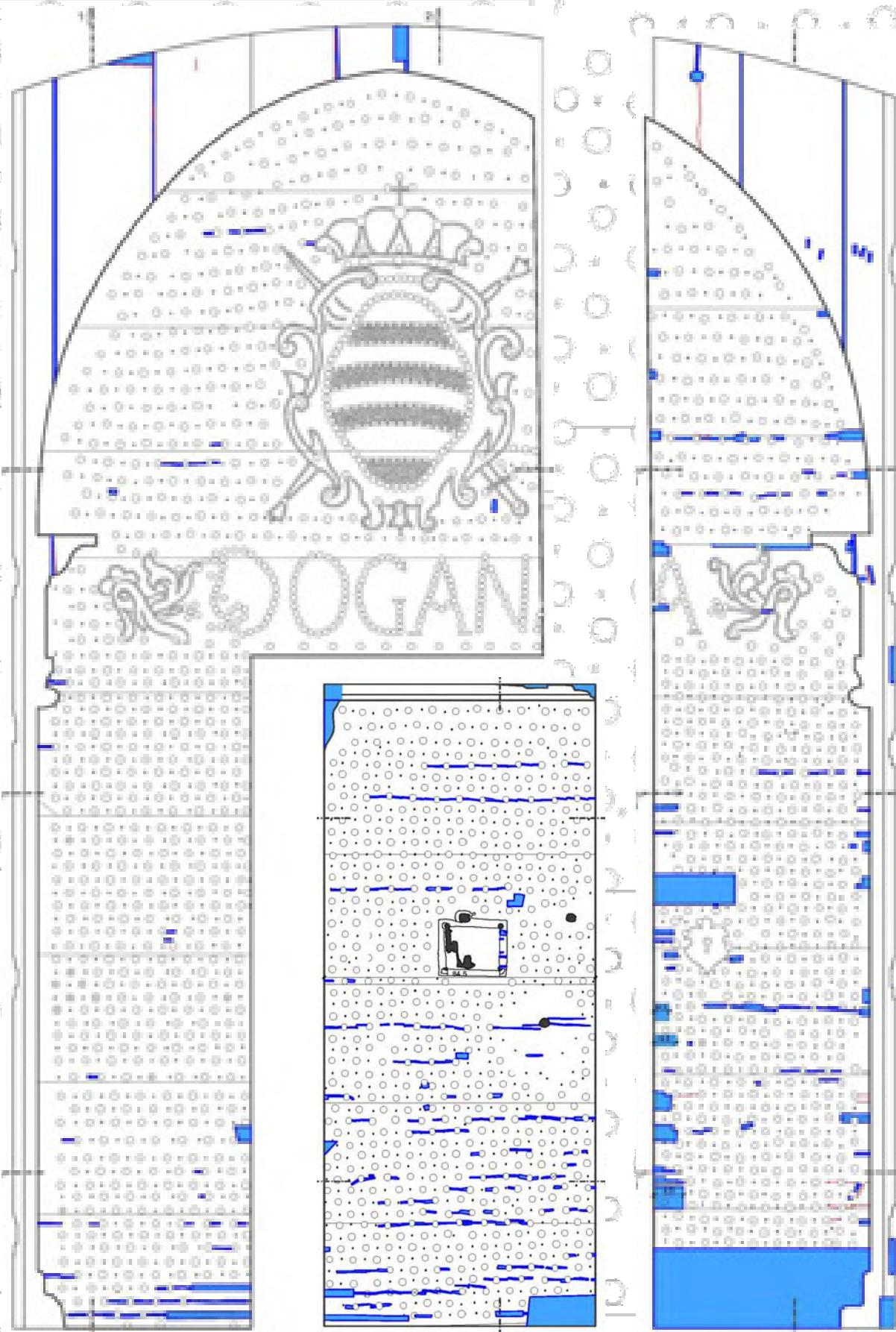

Slika 27.

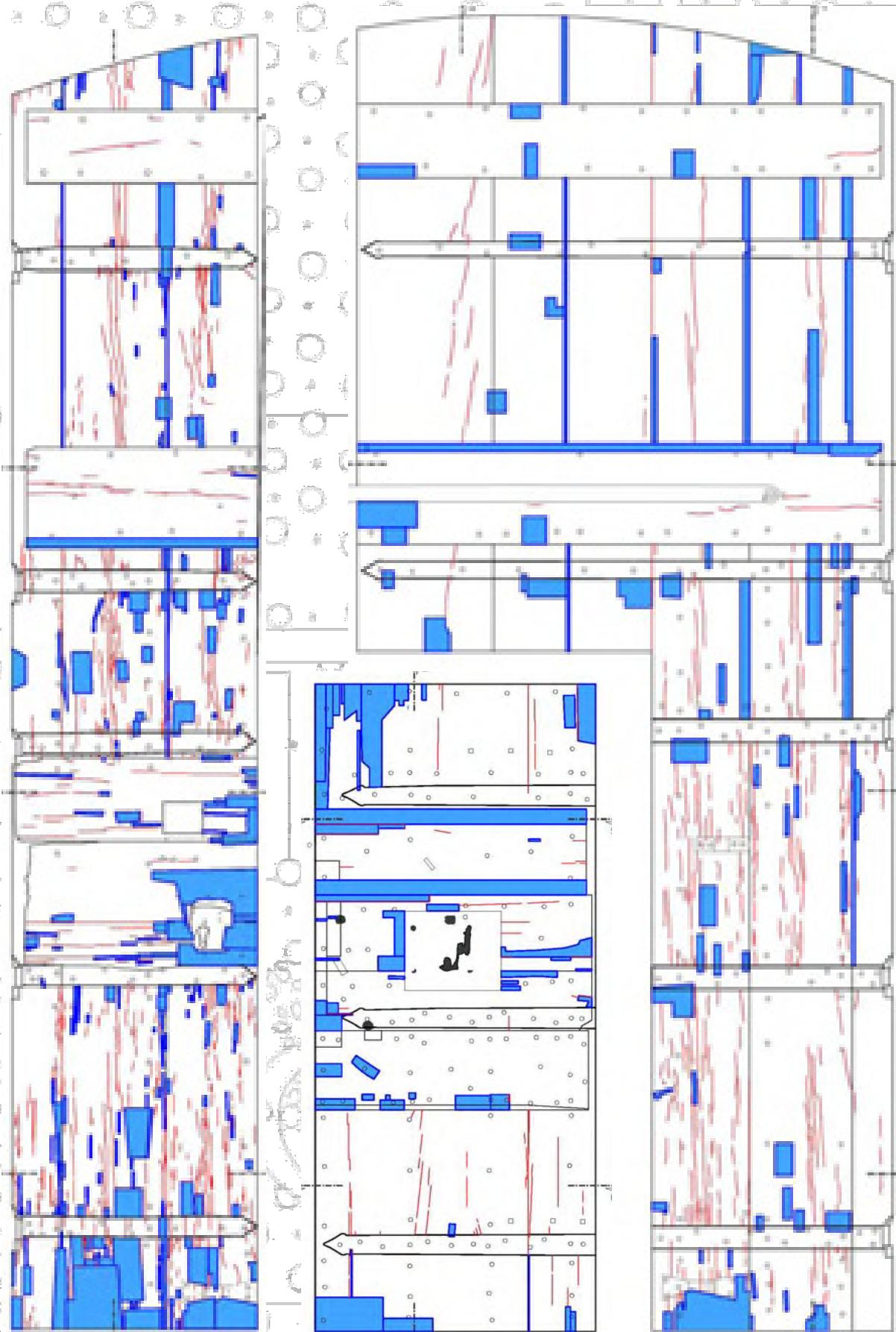
Slike 27 i 28. Uski rascjepi sanirani su furnirom arišova drveta debljine 1 do 2 milimetra. Za veća oštećenja korištene su daščice/letvice različitih dimenzija prema potrebi.

Slika 28.

Slika 29. Prikaz prednje strane vrata s ucrtanim novougrađenim drvenim i furniranim dijelovima.

Slika 30. Prikaz unutarnje strane vrata s ucrtanim novougrađenim drvenim i furniranim dijelovima. Izvršenim zahvatom ukupno je obrađeno i umetnuto 1030 furnira prilagođenog pukotinama i 786 elemenata izrađenih u drvu arša.

Slika 31.

Slika 32.

Slika 31. Primjer izrazitog oštećenja drvenog nosioca .

Slika 32. Odstranjanje potpuno uništenog dijela u donjoj zoni koji je uslijed atmosferilija potpuno istrunuo te ga je bilo neophodno zamijeniti zdravim drvom.

Slika 33. Stari oštećeni i neupotrebljivi čavli.

Slika 34. Novo iskovani zamjenski čavli sa okruglim profilom glave.

Slika 35. Donja zona sa slika 31 i 32 nakon zamjene potpuno uništenog drvenog nosioca zdravim drvom.

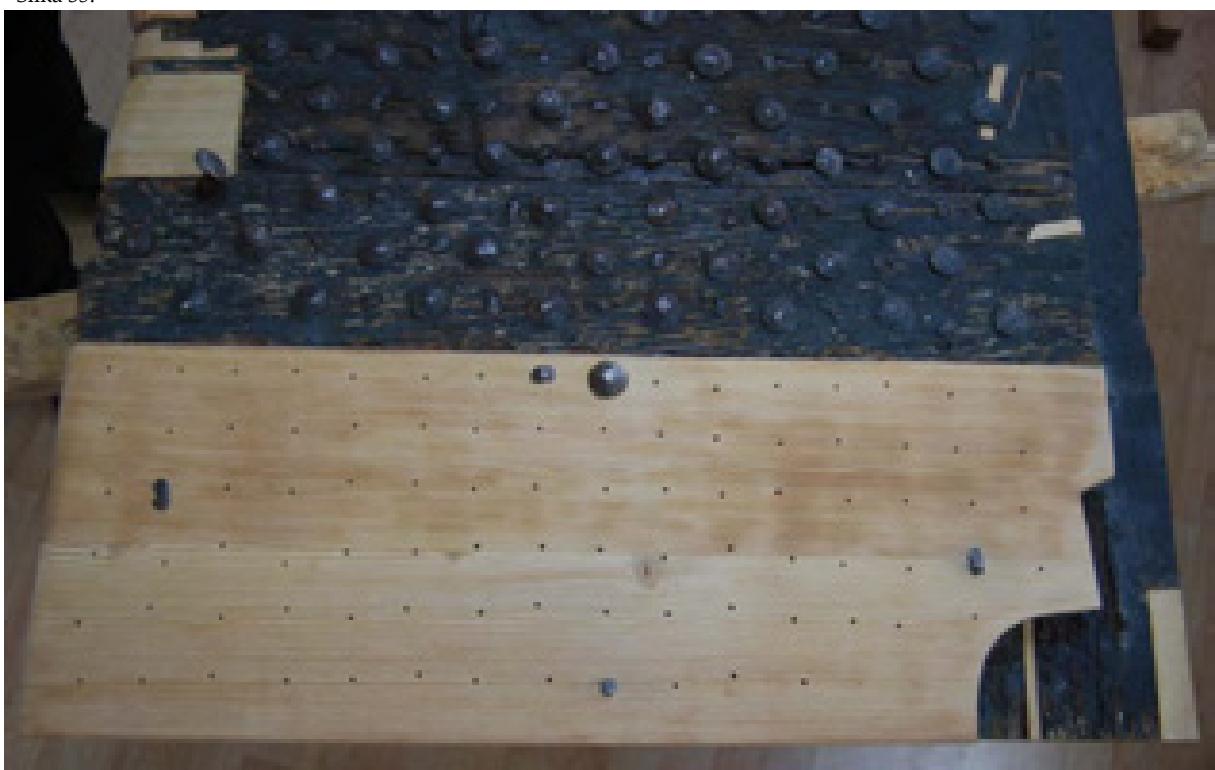
Slika 33.

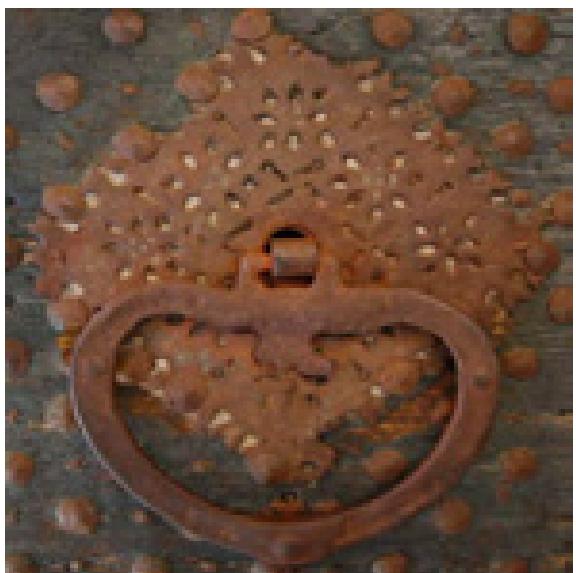

Slika 34.

Slika 35.

Slika 36.

Slika 37.

Slika 38.

Slika 39.

Slika 40.

Slika 36. Ukrasna perforirana ploča kucala renesansnog tipa prije radova.

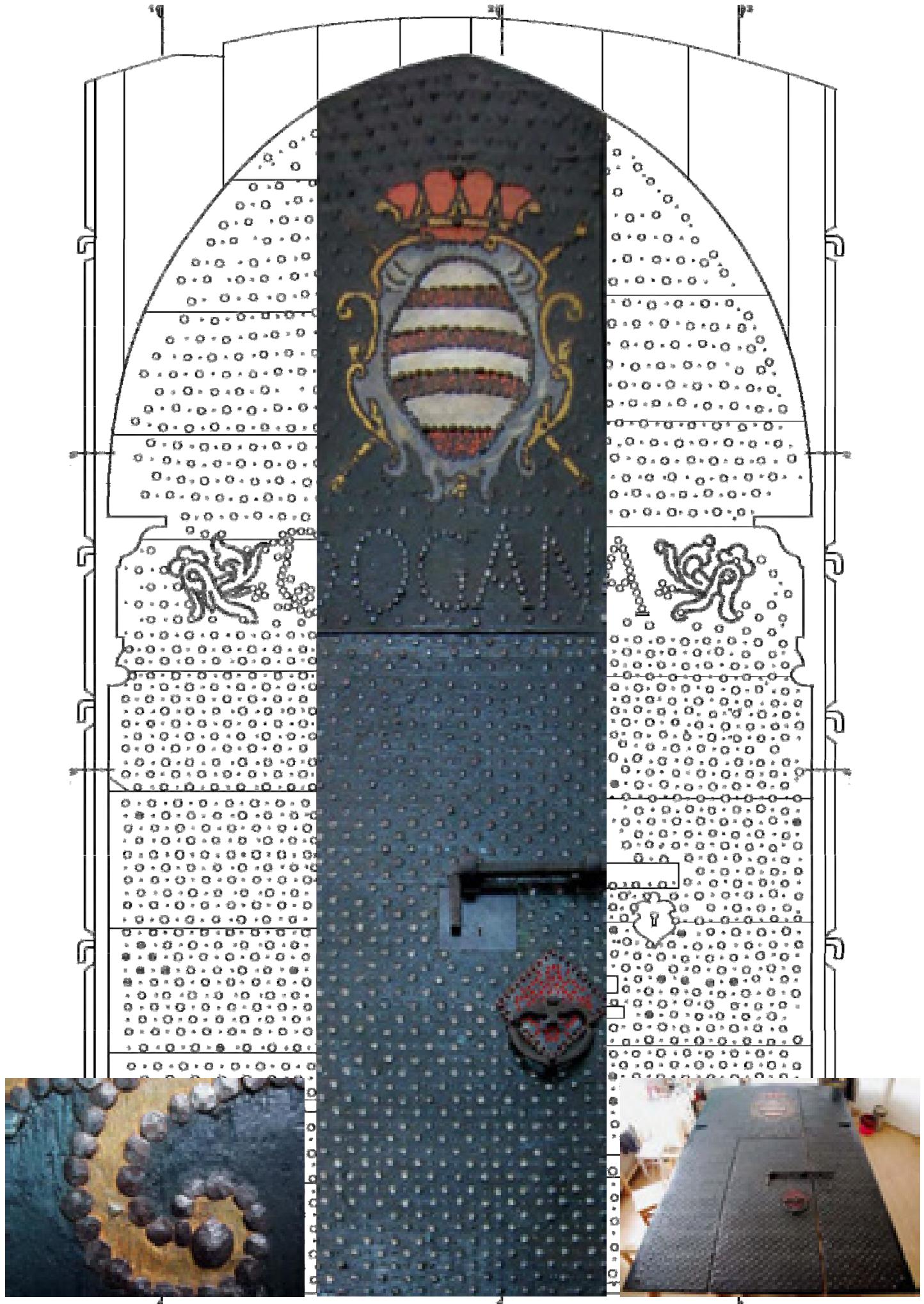
Slika 37. Ispod ukrasne perforirane ploče nađen je komad vunene tkanine (čoja) crvene boje.

Slika 38. Ukrasna ploča kucala nakon izvedenih radova.

Slika 39. Tekstil nakon izvedenih radova konzerviranja.

Slika 40. Izgled ukrasne ploče kucala sa zamijenjenim tekstilom (crvena čoja) nakon kompletiranih konzervatorsko—restauratorskih radova.

IMPRESUM: VRATA PALAČE SPONZA U DUBROVNIKU—KONZERVATORSKO - RESTAURATORSKI RADOVI

Izdavač:Hrvatski restauratorski zavod Za izdavača: Ferdinand Meder Tekst o palaci Sponza:Ivan Venier i Ivana Lazarević Vrata Sponze:Sanda Milošević Konzervatorsko—restauratorski radovi:Siniša Cvetković, Ana Marija Franić, Romana Jagić Fotografije: Luka Anič,Goran Berić, Siniša Cvetković, Ana Marija Franić, Romana Jagić, Nada Lučić, Ivica Vršić Nacrti:Ivica Vršić Grafičko oblikovanje:Želimir Borić, Romana Jagić Naklada: 500 Tiskara Šolta d.o.o. Zagreb 2012.